

Helsinki

Lukutaitotyötä Helsingissä

Osio 1 –
Suuntaviivoja Helsingin kaupungin
lukutaitotyöhön

Helsinki

Lukutaitotyötä Helsingissä -julkaisun laadintaan ovat osallistuneet kymmenet ammattilaiset Helsingin kaupungin eri toimialoilta ja liikelaitoksista. Julkaisu on laadittu Opetushallituksen Lukutaito-ohjelman hankerahoituksen turvin. Lämmin kiitos yhteistyöstä!

Julkaisun projektiryhmä:

Antti Aaltonen, Kiia Hakkala, Johanna Karlsson, Markus Korhonen, Monica Lindberg, Mari Luolamaa, Emma-Lotta Tynkkynen

Julkaisun ohjausryhmä:

Päivi Etelämäki, Marjo Kyllönen, Terhi Pippuri, Katri Vääntinen

Julkaisija:

Helsingin kaupunki, Kasvatuksen ja koulutuksen toimiala

Taitto: KMG Turku

Paino: Grano Oy

Kuvitus: Lille Santanen

Valokuvat: Helsingin kaupunki

Sisällys

Alkusanat	4
Kirjoittajien terveiset	7
Lähtökohtia lukutaitotyölle Helsingissä	8
Helsinki toimintaympäristönä lukutaitotyön näkökulmasta	10
Lukutaitotyön vaikuttavuuden arviointi on vaativaa	17
Toimintasuosituksia Helsingin lukutaitotyöhön	18
Viisi vinkkiä työyhteisölle	26
Lähteet	27

Alkusanat

Professori ja kasvatustieteen tohtori Mirjam Kalland kiteytti kaupunkipolitiikan arviointineuvoston raportin julkaisutilaisuudessa lukutaidon merkityksen: elämässä pärjätäkseen tarvittava sanavaraston laajuus on useita kymmeniä tuhansia sanoja. Kirjoja lukevilla 17-vuotiailla sanavarasto on täysi-ikään tullessa kehittynyt ja karttunut kohti tätä laajuutta. Saman ikäisillä ei-lukevilla nuorilla se on radikaalisti pienempi. Hyvä lukutaito ja aktiivinen lukeminen määrittävät jokaisen nuoren tulevaisuuden suuntaa.

Lukeminen on yksilön perustavanlaatuinen taito. Lähes kaikki osaaminen, ymmärrys ja yhteiskuntaan osallistuminen rakentuvat lukutaidon ympärille. Onkin Helsingin tärkeimpiä ydintehtäviä varmistaa, että jokaiselle helsinkiläiselle lapselle ja nuorelle syntyy hyvä lukutaito.

Helsingin kaupunkistrategia suhtautuu lukutaitoon asiaan kuuluvalla painoarvolla. Olemme asettaneet tavoitteeksi olla lukutaidon pääkaupunki, jossa jokaisella helsinkiläisestä koulusta valmistuvalla nuorella tulee olla sellainen luku-, kirjoitus- ja laskutaito sekä yleissivistys, joilla pärjää jatko-opinnoissa ja työelämässä. Lukutaitotyössä peruskoulun lisäksi myös neuvoloilla, kirjastoilla ja muilla kaupungin palveluilla on suuri merkitys.

Kaupunkistrategiassa on tavoitteiden lisäksi päätetty myös keinoista, joilla lukutaitotavoitetta kohti voidaan päästä. Olemme lisänneet äidinkielen ja kirjallisuuden opetukseen vuosiviikkotunteja ja

pienentäneet laskennallista ryhmäkokoja alkuopetuksessa. Koulujen tarveperustaista rahoitusta on kasvatettu, ja oppimisen tuen uudistukseen on varattu resurssit, jotka varmistavat uudistuksen toimeenpanon.

Ympäröivä yhteiskunta nostaa vaatimustasoa lukutaitotyölle ja korostaa sen merkitystä. Helsinkiläiset monimuotoistuvat ja yhä useamman helsinkiläisen kotikieli on jokin muu kuin suomi tai ruotsi. Tiedämme, että lapset lukevat aiempaa vähemmän kirjoja. Pidemmät tekstit joutuvat tekemään tilaa lyhyille ja katkonaisille sisällöille. Kirjallisuus kilpailee ajasta nykyisin paitsi elokuvien, videopelien ja televisiosarjojen, myös algoritmin rakentaman loputtomien lyhytvideoiden syötteen kanssa.

Lukutaitotyön täytyy kyetä elämään ajassa ja toimimaan aina sen hetkisissä yhteiskunnallisissa olosuhteissa. Helsingillä on hyvät edellytykset onnistua tässä työssä. Meillä on vahva koulujärjestelmä, kansainvälisesti arvostetut kirjastot ja laaja verkosto palveluja, jotka kohtaavat kaupunkilaiset arjessa. Helsingin laaja palveluiden kudelman tekee asiantuntevasti ja intohimolla työtä lukutaidon parantamiseksi.

Kiitän kaikkia jo lukutaitotyötä tekeviä ja toivotan mukaan yhteiseen työhön kaikki kiinnostuneet toimijat Helsingissä!

Daniel Sazonov
Pormestari

”

Helsingin laaja
palveluiden kudelma
tekee asiantuntevasti
ja intohimolla
työtä lukutaidon
parantamiseksi.

Kirjoittajien terveiset

Tervetuloa tutustumaan Helsingin kaupungin lukutaitotyöhön ja tekemään sitä yhdessä! Tämä kaksiosainen julkaisu tarjoaa työlle yhteisiä suuntaviivoja ja suosituksia sekä paljon tietoa helsinkiläisten lukemisesta ja sen eteen tehtävästä työstä eri toimialoilla.

Julkaisu on jaettu selkeyden vuoksi kahteen osaan. Ensimmäinen osio sisältää suuntaviivoja ja lähtökohtia lukutaitotyöllemme, lyhyen kuvauksen toimintaympäristöstämme lukutaitotyön näkökulmasta ja toimintasuosituksia jatkoon. Määrittellemme myös lukutaitotyön käsitteet ja tarjoamme viisi vinkkiä lukevalle työyhteisölle. Osio palvelee erityisesti johtajia ja päälliköitä, mutta myös muita aiheesta kiinnostuneita.

Toisessa osiossa pureudutaan tarkemmin tietoon ja tietoaisteistoihin, joita meillä kaupungilla on lukutaitotyöstä saatavilla. Lisäksi teemme näkyväksi kaupunkioorganisaatiossa tehtävää monenlaista merkityksellistä lukutaitotyötä. Toinen, laajempi osio hyödyttää erityisesti asiantuntijoita, suunnittelijoita ja lukutaitotyötä kaupungilla tekeviä, mutta myös johtajia ja muita kiinnostuneita.

Julkaisua voivat hyödyntää myös muut kuin kaupungilla työskentelevät: esimerkiksi yhteistyökumppanit, kolmas sektori, tutkijat tai kaupunkilaiset voivat saada tietoa lukutaitotyöstämme ja löytää linkkejä osallistua siihen.

Julkaisun lähtökohtana ovat kaupungin yhteiset asiakirjat ja aineistot, kuten kaupunkistrategia Helsinki josta voimme olla ylpeitä (2025-2029) ja kaupunkitietopalveluiden julkaisut. Toimialojen omista dokumenteista on hyödynnetty esimerkiksi Helsinki oppii – Tulevaisuuden taidot -julkaisua, Kirjaston suunta 2033 -visiota sekä kulttuurikasvatussuunnitelmaa. Kansallisista aineistoista keskeisessä osassa ovat Opetushallituksen julkaisema Kansallinen lukutaitostrategia 2030 sekä Lukukes-

kuksen selvitykset. Lisäksi julkaisu pohjaa monelta osin kansallisiin ja kansainvälisiin tutkimuksiin ja selvityksiin.

Julkaisu tarjoaa paljon virikkeitä lukutaitotyön kytkemisestä osaksi tavoitteita, suunnitelmia ja asiakirjoja, mutta myös rutkasti toimivia malleja tehdä lukutaitotyötä eri toimialoilla ja organisaation tasoilla. Tekstin ei ole tarkoitus olla muuttumaton, vaan se on pyritty laatimaan muotoon, jota olisi mahdollisimman vaivatonta ajantasaistaa esimerkiksi seuraavan strategiakauden käynnistyessä.

Helsinki haluaa tukea jokaista kaupunkilaista lukutaidoissaan, lukuinnossaan ja lukuharrastuneisuudessaan parhaalla mahdollisella tavalla ja toimia suunnannäyttäjänä lukutaitotyössä. Toivomme julkaisun toimivan helsinkiläisten lukutaidon eteen tehtävän työn edistämisen lisäksi kansallisenä ja kansainvälisenä esimerkkinä.

Julkaisun laatimiseen ovat osallistuneet erilaisten työpajojen, kirjoitustyön ja kommentoinnin myötä kymmenet Helsingin kaupungilla työskentelevät ammattilaiset. Suurkiitos kaikille panoksesta kaupungin lukutaitotyön suuntaviivojen luomisessa ja merkityksellisen työn näkyväksi tekemisessä. Kiitämme lämpimästi myös Opetushallituksen Lukutaito-ohjelmaa, joka on rahoituksellaan mahdollistanut julkaisun luomisen.

Lähtökohtia lukutaitotyölle Helsingissä

Lukutaitotyötä tehdään yhdessä.

Teemme tiivistä yhteistyötä kaupungin sisällä ja kutsumme mukaan kaikki toimijat Helsingissä!

Lukutaitotyömme on systemaattista ja tavoitteellista.

Lukutaitotyö näkyy erilaisissa rakenteissa ja sitä kehitetään jatkuvasti ja arvioidaan säännöllisesti.

Lukutaitotyömme elää ajassa ja huomioi erilaiset lukijat.

Havainnoimme erilaisten ilmiöiden vaikutusta eri ryhmien lukutaitoon ja huomioimme jatkuvan oppimisen lukutaitotyössä.

Lähtökohtana lukutaitotyössämme on monilukutaito.

Monilukutaito, eli erilaisten tekstien lukemisen, tuottamisen ja arvottamisen taito korostuu entisestään digitalisoituvassa maailmassa.

Lukutaitotyömme on kielitietoista ja saavutettavaa.

Kielitietoisesta, helposti tavoitettavasta, selkeäsanaisesta ja ymmärrettävästä lukutaitotyöstä hyötyvät kaikki helsinkiläiset.

Lukutaitotyömme erityisenä kohderyhmänä ovat lapset, nuoret ja lapsiperheet sekä vieraskieliset helsinkiläiset.

Mitä aiemmin pääsemme tekemään vaikuttavaa lukutaitotyötä kohderyhmien kanssa, sitä paremmin onnistumme tarjoamaan yhdenvertaisia mahdollisuuksia saavuttaa riittävä lukutaito sekä ehkäisemään eriarvoistumista.

Käsitteistöä

Tässä julkaisussa käytettävät käsitteet perustuvat pääosin Opetushallituksen lukutaitotyön sanastoon.¹ Monilla toimialoilla ja tieteenaloilla on omia tarkempia ja täsmällisempiä määritelmiä termeille. Tässä julkaisussa niitä käytetään seuraavissa merkityksissä, jotta ne palvelevat kaikkia lukutaitotyötä tekeviä ja siitä kiinnostuneita.

Lukutaitotyöllä

tarkoitetaan erilaista yksilöiden tai ryhmien lukutaidon, lukemisen lisäämisen ja lukuinnon eteen tehtävää työtä. Lukutaitotyötä tehdään kaupungin eri palveluissa ja monenlaisissa työtehtävissä. Lukutaitotyö liittyy monenlaiseen toimintaan, esimerkiksi opetukseen, lukemaan innostamiseen eri tahoilla, tuen tarpeiden arviointiin, palveluohjaukseen, viestintään, saavutettavuuteen tai tapahtumiin. Lukutaitotyö koskettaa kaikkia kaupunkilaisia ja se mahdollistetaan päätöksenteon, johtamisen ja resursoinnin avulla.

Rakenteet lukutaitotyölle

tarkoittavat suunnitelmallisia, organisoituja ja pysyviä toimintatapoja, joilla kaupunkilaisten lukutaitoa ja lukuintoa edistetään, ylläpidetään ja syvennetään eri ikäryhmissä. Nämä rakenteet luovat perustan, jolla varmistetaan, että lukutaitotyö on jatkuvaa, tavoitteellista toimintaa. Lukutaitotyön rakenteisiin kuuluvat velvoittavuus, pitkäjänteisyys, sopimus pohjaisuus ja yhteistyö.

Lukeminen

tarkoittaa erilaisten, erityisesti kirjoitettujen ja kuunneltujen tekstien kuluttamista erilaisissa formaateissa.

Monilukutaito

tarkoittaa kykyä ymmärtää ja tulkita erilaisia viestejä, joita nyky-yhteiskunnassa kohdataan. Teksteihin kuuluvat esimerkiksi kuvien, videoiden, mainosten, sosiaalisen median, digitaalisten sisältöjen tai tekoälyn tuottamien viestien lukeminen ja arvioiminen. Myös perinteisten kirjoitettujen tekstien luku- ja kirjoitustaito on osa monilukutaitoa.

Riittävä lukutaito

tarkoittaa lukutaitoa, jonka avulla ihminen pystyy osallistumaan arjen tilanteisiin, ymmärtämään oikeutensa ja velvollisuutensa, käyttämään palveluita, tekemään päätöksiä ja toimimaan itsenäisesti. Se ei edellytä täydellistä tai akateemista lukutaitoa, vaan kykyä ymmärtää ja hyödyntää arjen tekstejä: aikatauluja, ohjeita, laskuja, lomakkeita ja digitaalisten palveluiden sisältöjä. Se mahdollistaa osallisuuden työelämässä, koulutuksessa, yhteiskunnan palveluissa ja yhteiskunnallisessa vaikuttamisessa.

Vieraskielinen

tarkoittaa Suomessa asuvaa henkilöä, joka on rekisteröinyt äidinkielekseen jonkin muun kielen kuin suomen, ruotsin tai saamen. Vieraskielinen-käsitettä käytetään julkaisussa, sillä se on tilastoinnissa käytetty termi. Muissa yhteyksissä vieraskielinen-käsitettä on syytä käyttää harkiten.

Helsinki toimintaympäristönä lukutaitotyön näkökulmasta

Lukutaito on hyvinvoinnin, sivistyksen ja tasa-arvoisten mahdollisuuksien perusta. Lukutaitoon ovat yhteydessä useat yksilölliset tekijät ja lähtökohdat, kuten arvot, kotitausta, kulttuuri, oppimisvaikeudet, ikä tai asenne.² Niin ikään yhteiskunnalliset ilmiöt, kuten digitalisaatio, globalisaatio tai vapaa-ajan viettämisen tapojen muutos vaikuttavat lukutaitoon.

Lukutaitoon ja lukemiseen liittyen on tällä hetkellä nähtävissä esimerkiksi seuraavia trendejä:

- Lukemiseen käytetty aika vähenee.³
- Yhä harvempi kertoo lukevansa vapaa-ajallaan.⁴
- Lukutaidon oppimistulokset ovat heikentyneet pitkään.^{5,6}
- Erot hyvien ja heikkojen lukijoiden välillä kasvavat.^{5,6}
- Lukemisen tavat muuttuvat.⁷
- Perheet toivovat saavansa lisää tietoa lukemisesta ja tukea siihen.^{8,9}
- Heikko luku- ja kirjoitustaito on yhä useammin työllistymisen esteenä.¹⁰
- Lukutaidottomuus käy yhä kalliimmaksi myös korkean tulotason maille.¹¹

Samalla kun lukutaidon taso on heikentynyt ja lukemiseen käytetty aika vähentynyt kaikenikäisillä, edellyttää digitalisoituvassa ympäristössä toimiminen vahvaa perustaitojen, erityisesti lukemisen, kirjoittamisen ja kriittisen ajattelun hallintaa. Nämä keskeiset kansalliset trendit on tärkeä huomioida kaikessa Helsingissä tehtävässä lukutaitotyössä. Helsinkiä lukutaitotyön

toimintaympäristönä tarkasteltaessa on olennaista huomioida kansallisten ja kansainvälisten suuntausten lisäksi paikallisen toimintaympäristön vaikutus kaupunkilaisten lukemiseen ja sen eteen tehtävään työhön.

Väestö kasvaa ja moninaistuu

Helsingin väestö kasvaa ja moninaistuu entistään, mikä näkyy kaupunkilaisten identiteeteissä, ajattelutavoissa, toimintakyvyissä sekä tavoissa käyttää kaupungin palveluita. Kaupunki on pitkään saanut runsaat 5 000 uutta asukasta vuodessa. Ennätysvuosina 2023 ja 2024 uusia helsinkiläisiä saatiin noin 10 000 vuodessa. 700 000 asukkaan rajan odotetaan ylittyvän vuonna 2027. Ulkomailta saatu muuttovoitto on kasvanut parin viime vuoden aikana ennätysellisen suureksi sekä Helsingissä että muualla Suomessa. Muuttoliikkeen osuus on ollut vajaat 80 prosenttia koko väestönkasvusta.^{12,13}

Helsingin väestö on Suomen mittapuulla korkeasti koulutettua: suurelle kaupungille tyypillisesti etenkin ylemmän korkea-asteen tai tutkija-asteen tutkinnon suorittaneiden osuus väestöstä on selvästi korkeampi kuin koko maassa keskimäärin. Eri alueiden väliset erot asukkaiden koulutustasossa ovat kuitenkin suuria. Myös koulutuspolut eriytyvät entistä enemmän perhetaustan mukaan, sillä vanhempien oma koulutustausta ennustaa lasten kouluttautumista sekä lukutaidon kehittymistä.⁶

Vaikka helsinkiläiset ovat myös pääkaupunkiseudun muita asukkaita ahkerampia kulttuurin (johon vapaa-ajan lukemisen ja kirjastossa käymisen katsotaan kuuluvan) kuluttajia, vaihtelee kulttuuri-osallistuminenkin selkeästi koulutustason mukaan. Kun joka toinen korkea-asteen tutkinnon suorit-

5000

uutta asukasta
vuosittain

Väestöstä* yli

20 %

oli vieraskielisiä
(*Vuonna 2024.)

50 000

peruskoulussa
opiskelevaa oppilasta

10 milj.

kirjastokäyntiä

5–6 milj.

kirjastolainaa
vuosittain

250 000

käytössä olevaa kirjastokorttia

taneista käy vähintään kerran kuukaudessa taide- tai kulttuuritilaisuudessa tai -tapahtumassa, on vastaava osuus perusasteen koulutuksen saaneilla 15 prosenttia.¹⁴

Helsinkiläiset lapsiperheet voivat keskimäärin hyvin, mutta joillekin perheille kasautuu ongelmia. Perheissä ongelmat näkyvät tällä hetkellä erityisesti arjen rutiinien ja rajojen puuttumisena sekä toimeentulo-ongelmina. Sosiaalinen eriytyminen, kuten sosioekonominen kuplautuminen, kasvattaa ihmisryhmien välistä kuilua.¹⁵

Helsingin vieraskielisen väestön määrä ja osuus väestöstä kasvavat nopeasti. Vieraskielisen väestön osuus oli vuoden 2024 lopussa hieman yli 20 prosenttia, kun se kymmenen vuotta aikaisemmin oli 13 prosenttia. Tällä hetkellä joka neljäs varhaiskasvatus- ja peruskouluikäinen puhuu äidinkielenään muuta kuin kotimaisia kieliä ja 2030-luvulla arviolta lähes joka kolmas helsinkiläinen on vieraskielinen.¹²

Helsingissä moninaisuus on sekä vahvuus että haaste. Kaupungin kasvu, väestörakenteen muutokset sekä alueiden väliset erot hyvinvoinnissa ja väestöpohjassa lisäävät palvelutarpeita ja vaikuttavat palveluiden ja palveluverkon suunnitteluun. Esimerkiksi monikielinen ja -ääninen viestintä,

esteettömät tilat tai saavutettavat digipalvelut ovat tulevaisuudessa yhä tärkeämpiä, jotta palvelut ovat yhdenvertaisia ja kaikkien saatavilla ja osallistuttavissa.

Monenlaisia palveluita ja runsaasti henkilöstöä

Helsingin kaupunki on Suomen suurin työnantaja, jonka palveluksessa työskentelee yli 37 000 henkilöä. Suuressa organisaatiossa muutoksia tapahtuu tiuhaan. Henkilöstön vaihtuvuus ja työnkuvien muutokset, organisaatiomuutokset, palveluverkokuutokset tai vaihtuvat tavoitteet vaikuttavat usein myös lukutaitotyön tekemiseen. Suomen suurimman kaupungin lukutaitotyössä haasteena on hajanaisuus. Haasteeseen on vastattu sopimalla konkreettisesta yhteistyöstä eri organisaatioyksiköiden välillä. Lukutaitotyö näkyy työnkuissa, ja myös johto on sitoutunut lukutaitotyön systemaattiseen kehittämiseen.

Tulevien vuosien aikana kaupungin henkilöstö muuttuu yhä monimuotoisemmaksi ja kansainvälisemmäksi.¹⁷ Tällä hetkellä kaupungin henkilöstöstä muuta kuin suomea tai ruotsia äidinkielenään puhuvia on noin 11 prosenttia, ja osuus on kasvussa. Henkilöstön monikielistyminen ja monikulttuuris-

”

Lukutaito on hyvinvoinnin, sivistyksen ja tasa-arvoisten mahdollisuuksien perusta.

tuminen edellyttävät organisaatiolta esimerkiksi kyvykkyyttä tukea kielen oppimista osana työtä. Ulkomaalaistaustaisen henkilöstön keskittyminen tietyille alueille voi haastaa niin työntekijöiden suomen tai ruotsin kielen oppimista kuin vuorovaikutusta palveluiden käyttäjien kanssa.

Helsingissä lukutaitotyön kivijalkoja ovat kasvatuksen ja koulutuksen toimiala sekä kirjastopalvelut, joiden lakisääteiseen tehtävään lukutaitotyö tärkeänä osana kuuluu. Esimerkiksi kaupungin varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen päiväkodeissa ja perhepäivähoidossa on vuosittain noin 28 000 lasta. Lisäksi leikkipuistojen avoimen varhaiskasvatuksen ohjatuissa toiminnoissa on alle kouluikäisten käyntikertoja vuosittain yli 200 000. Yli 100 peruskoulussa opiskelee vuosittain liki 50 000 oppilasta, ja toisella asteella opiskelijoita on vuosittain yli 30 000.

Kirjastokäyntejä kaupungin 38 kirjastoon ja 2 kirjastoautoon kertyy vuosittain liki 10 miljoonaa. Kirjastokortteja on käytössä melkein 250 000, ja lainoja tehdään vuosittain 5–6 miljoonaa. Lisäksi merkittävä rooli erityisesti lapsiperheiden tavoittavuuden kannalta on lastenneuvolalla, jonka asiakasmäärä on yli 40 000 alle kouluikäistä lasta. Neuvolan terveydenhoitajien vastaanottoja on yli 300 000 vuodessa.

Lukutaitotyössäkään ei ole mahdollista tai tarpeen toimia samalla tavalla kaikkialla Helsingissä, sillä palveluiden asiakasmäärät ovat huomattavia, tarpeet vaihtelevia ja tilanteet muuttuvia. Hyviin esimerkkeihin erilaisten palvelutarpeiden huomiomisesta lukutaitotyössä voi tutustua julkaisun toisessa osiossa, jossa kuvataan esimerkiksi tarveperusteisen rahoituksen vaikutusten arviointia suhteessa lukutaitotyöhön sekä Malminkartanon kirjaston kehittämistä tulevien käyttäjien kanssa. Toisaalta on tärkeää tunnistaa sellainen työ, johon yhtenäisiä rakenteita tai prosesseja on tarpeellista ja tehokasta luoda koko kaupungissa. Tästä esimerkkeinä julkaisun toisessa osiossa kuvataan perusopetuksen ja kirjaston yhteistyösopimus sekä neuvolan lukulahjan ja tiedon jakaminen systemaattisesti.

**Helsingissä
lukutaitotyön kivijalkoja
ovat kasvatuksen ja
koulutuksen toimiala
sekä kirjastopalvelut.**

Toimivat ja laadukkaat palvelut ovat olennainen edellytys kaupunkilaisten hyvälle elämälle. Palvelujen monipuolisuus ja laatu ovat myös tärkeä vetovoimatekijä: se, että palvelut tiedetään hyviksi, lisää kaupungin houkuttelevuutta asuinpaikkana. Suurimpaan osaan palveluista ollaan jo nyt Helsingissä kohtalaisen tyytyväisiä. Kiitosta saavat erityisesti kirjastopalvelut, ja tyytyväisyys myös esimerkiksi kouluihin ja varhaiskasvatukseen on korkealla tasolla.¹⁶ Palvelut kuitenkin vaativat jatkuvaa kehittämistä, myös lukutaitotyön näkökulmasta. Erilaisista taustoista ja ryhmistä tulevien helsinkiläisten tarpeet on hyvä huomioida jo palveluiden suunnitteluvaiheessa entistä vahvemmin.

Lukutaitotyötä Helsingin kaupungilla tekevät ammattilaiset esimerkiksi seuraavissa työtehtävissä:

aineenopettaja, aluepäällikkö, erityisopettaja,
erityissuunnittelija, informaatikko,
kirjastonhoitaja, kirjastonjohtaja, kirjastovirkailija,
kulttuurikasvattaja, kulttuurituottaja, kääntäjä,
lastenhoitaja, lastenkulttuuripäällikkö,
lehtori, luokanopettaja, monikielinen ohjaaja,
museolehtori, nuoriso-ohjaaja, ohjaaja,
opas, opettaja, pedagoginen asiantuntija,
projektipäällikkö, projektisuunnittelija, psykologi,
puheterapeutti, päiväkodinjohtaja, päällikkö,
rehtori, seniorikonsultti, terveydenhoitaja,
tietosuunnittelija, työllisyyspalveluiden
asiantuntija, varhaiskasvatuksen opettaja,
viestintäasiantuntija

Lukutaitotyötä tehdään laajasti ympäri Helsinkiä, esimerkiksi seuraavissa palveluissa ja toiminnoissa:

aamu- ja iltapäivätoiminta, hallinto,
harrastukset, henkilöstöpalvelut,
kaupunginkanslia, kerhot, kirjastot, koulut,
kulttuuripalvelut, leikki puistot, lukiot,
museot, nuorisopalvelut, perhepalvelut,
pormestarikunta, psykologipalvelut,
puheterapia, Stadin AO, taiteen
perusopetus, tietohallinto, työllisyyspalvelut,
työväenopistot, vapaa-ajan palvelut,
varhaiskasvatus, viestintä,
äitiys- ja lastenneuvola

Lukutaitotyön vaikuttavuuden arviointi on vaativaa

Lukutaitotyön vaikuttavuuden arvioinnissa haasteena ovat toimintaympäristön jatkuvat muutokset: edellä esitettyjen väestöön, henkilöstöön tai palveluihin liittyvien lisäksi esimerkiksi taloudelliset, sosiaaliset ja kulttuuriset, teknologiset tai poliittiset muutokset. Yhtäaikaiset ja kasaantuvat muutokset voivat vaikuttaa ryhmien ja yksilöiden lukutaidon oppimiseen, lukuintoon tai lukuharrastuneisuuteen, joita on hankala ennustaa tai mitata. Mikäli esimerkiksi muuttuvien tilanteiden ja erilaisten päätösten yhteisvaikutuksesta kuormittavissa olosuhteissa elävien perheiden määrä kasvaa, jää erilainen kasvatuksellinen toiminta, kuten lapselle lukeminen, herkästi taka-alalle.¹⁸ Elinkustannusten kasvaessa taas mahdollisuuksia esimerkiksi kirjahankintoihin, lehtitilauksiin tai äänikirjapalveluihin voi olla yhä harvemmalla kaupunkilaisella.

Pelkkien toimialojen tai kaupungin omien toimenpiteiden vaikutusten arviointi suhteessa lukutaidon tai lukuinnon kehittymiseen ei näin ollen ole paras mittari onnistumiselle tai epäonnistumiselle lukutaitotyössämme, kun ekosysteemiin vaikuttavat niin monet muutkin tekijät. Vaikka kyse on suuresta ekosysteemistä, jossa vaikutussuhteiden todentaminen on hankalaa, lukutaidon, lukuinnon ja lukuharrastuneisuuden edistämiseen voidaan vaikuttaa laajasti ja toimenpiteiden vaikutuksia todentaa kaupunkiorganisaatiossakin.

Monilla kaupunkitason päätöksillä ja toimilla on suoria ja välillisiä vaikutuksia lukutaitotyöhön. Kaupungin strategian ja toimialojen tavoitteiden toimeenpano, rahoituksen ohjaaminen, palveluiden järjestäminen ja kohdentaminen sekä yhteistyö eri toimijoiden kesken ovat yhdessä vaikuttavia tekijöitä. Esimerkiksi lähikirjastoverkon laajuuden takaaminen, varhaiskasvatuksen osallistumistas-teen nostaminen tai perusopetuksen äidinkielen ja kirjallisuuden lisätunnit ovat esimerkkejä, joilla ennakkoidusti on positiivisia vaikutuksia kaupun-

kilaisten lukutaidon, lukuinnon tai lukuharrastuneisuuden kannalta. Vaikuttavuutta syntyy vain yhteistyössä, kun eri toimijat toteuttavat useita toimenpiteitä laajasti eri toiminnan tasoilla. Yhteistyössä saadaan aikaan useita muutoksia, jolla saadaan pitkän aikavälin vaikuttavuutta.¹⁹

Lukutaitotyön, kuten muunkin vaikuttavuuden arvioinnissa on syytä keskittyä realististen ja aidosti asiaa arvioivien mittareiden luomiseen ja seuraamiseen. Luotettavien ja todennettavien tulosten edellytys on riittävä taito arvioida haluttuja asioita oikeilla mittareilla ja tarvittaessa yhteistyö yliopistojen ja tutkimuslaitosten kanssa.

”

Monilla kaupunkitason päätöksillä ja toimilla on suoria ja välillisiä vaikutuksia lukutaitotyöhön.

Toimintasuosituksia Helsingin lukutaitotyöhön

Julkaisun ensimmäisen osion loppuun on koottu toimintasuosituksia, joita toteuttamalla Helsingissä voidaan tukea kaupunkilaisten lukutaitoa, lukuintoa tai lukuharrastuneisuutta. Suosituksia voi hyödyntää ja soveltaa oman toiminnan tarpeisiin - velvoitavia ne eivät ole. Niiden tavoite on tukea, vahvistaa ja antaa ideoita toimialojen omaan lukutaitotyöhön. Suositusten avulla voi esimerkiksi luoda omalle palvelulle konkreettisen toimenpideohjelman lukutaitotyön edistämiseen tai nostaa tavoitteita toimintasuunnitelmiin. Suosituksista voivat inspiroitua kaupungilla lukutaitotyötä tekevien ja kehittävien tahojen lisäksi myös muut organisaatiot ja yhteistyökumppanit.

Suositukset perustuvat Kansalliseen lukutaitostrategiaan 2030, tutkimuksiin ja selvityksiin, eri asiantuntijaorganisaatioiden arvioihin, omiin ohjaaviin dokumentteihimme sekä julkaisun laadinnan aikana eri ammattiryhmien kanssa käytyihin keskusteluihin. Joitakin suosituksista on johdettu Helsingissä jo olemassa olevista toimintatavoista tai käytänteistä. Osa suosituksista katsoo pidemmälle ja vaatii useamman toimijan vuoropuhelua. Listaus ei ole tyhjentävä, vaan tarjoaa ideoita monenlaisista mahdollisuuksista tehdä lukutaitotyötä eri toimialoilla.

”

Suosituksen
tavoitteena on tukea
ja vahvistaa kaupungin
eri toimialojen
lukutaitotyötä.

Yhteisiä ja yleisiä suosituksia

- Lukutaitotyö näkyy kaupungin ohjaavissa ja velvoittavissa asiakirjoissa merkityksellisenä teemana jatkossakin.
- Lukutaitotyötä tekevä toimiala, palvelu tai tiimi laatii tätä julkaisua hyödyntäen oman, konkreettisen lukutaidon kehittämisen toimenpideohjelman tai vastaavan tai hyödyntää julkaisua muuten osana omaa työtään ja tavoitteitaan.
- Määritellään ja nimetään selkeästi lukutaitotyötä Helsingin kaupungilla johtavat tahot.
- Luodaan kaupungille yhteiset toimintarakenteet lukutaitotyön arviointiin, seurantaan ja tiedonvaihtoon.
- Tietoaineistoja lukutaitotyöhön liittyen seurataan ja yhdistellään, ja niiden avulla lukutaitotyön resursseja kohdennetaan tarveperusteisesti alueille tai yksiköille.
- Kaupungin koulutustarjontaa eri työntekijäryhmille hankittaessa ja kilpailutettaessa huomioidaan sisältöinä entistä vahvemmin esimerkiksi saavutettavuus, selkeä viestintä, kielitietoisuus ja lukutaidon merkitys.
- Osaamisen kehittämisessä lukutaitotyön teemoissa hyödynnetään laajasti eri kouluttajatahoja sekä kaupungin oman henkilöstön osaamista ja sen jakamista myös eri ammattiryhmien kesken.
- Kaupunkiyhteisiä työkielen koulutuksia jatketaan ja niiden rakenteita ja sisältöjä kehitetään.
- Toimialojen tai palveluiden tutkimus- ja kehittämissyhteistyön suunnitelmissa näkyvät lukutaitotyön eri osa-alueet ja yhteistyötä tehdään aktiivisesti yliopistojen ja tutkimuslaitosten kanssa.
- Tutkimuksista, selvityksistä ja raporteista saatuja tietoja jaetaan toimialoilla tai palveluissa ja tuloksia käytetään tiedolla johtamisen ja toiminnan kehittämisen tukena.
- Lukutaitotyötä tekevät toimialat, palvelut, yksiköt tai tiimit viestivät lukutaitotyöhön liittyvistä asioista säännöllisesti sisäisesti ja ulkoisesti.
- Järjestöyhteistyötä lukutaitotyössä tiivistetään ja kehitetään esimerkiksi tapahtumissa, viestinnässä ja perheiden saavuttamisessa.
- Lukutaitotyötä vertailukehitetään entistä enemmän yhdessä kuutoskaupunkien ja Euroopan suurkaupunkien kanssa.

”
Suosituksia voi
soveltaa oman
toiminnan tarpeisiin
ja lähtökohtiin
sopiviksi.

Erityisesti tietyille toimialoille tai niiden yhteistyöhön liittyviä suosituksia

Kasvatuksen ja koulutuksen toimiala

- Iltasatukirjahylly-toiminta tai vastaava eteislainaamotoiminta laajennetaan kaikkiin kaupungin hallinnoimiin varhaiskasvatuksen yksiköihin.
- Varhaiskasvatusyksiköiden omilla sekä keskitetyillä hankinnoilla varmistetaan, että jokaisen lapsen ulottuvilla on monipuolinen kirja- ja tekstivalikoima.
- Varhaiskasvatuksessa ja perusopetuksessa kokeillaan uusia rakenteita perheiden tavoittamiseksi (esimerkiksi kirjastokortti-info koulutulokkaille) ja jatketaan olemassa olevien kehittämistä (esimerkiksi monikieliset vanhempainillat lukutaitotyön teemoilla).
- Jokaisen oppilaan pääsy koulupolkunsa aikana kirjastoon vähintään kaupungin kulttuuripolkuun määritellyissä kohdissa varmistetaan.
- Kaupunkistrategian mukaisia lisätunteja äidinkieleen ja kirjallisuuteen 5. ja 6. luokalla hyödynnetään erityisesti luku- ja kirjoitustaitojen kehittämiseen.
- Jatketaan ja kehitetään kielitietoisuus- ja lukutaitokehittäjäopettajien toimintaa perusopetuksessa.
- Perusopetuksessa otetaan käyttöön tutkimusyhteistyössä kehitetty lukutaitoprofiili, joka seuraa oppilaan lukutaidon osa-alueiden kehittymistä ja sosioemotionaalisten taustatekijöiden yhteyksiä lukuintoon ja -motivaatioon läpi opinpolun.
- Tiedonsiirtoa kehitetään niin, että tieto oppijan kielitaidosta ja lukutaidon tasosta niiltä osin kuin mahdollista seuraa oppijaa paremmin opinpolulla ja on selvillä häntä opettaville opettajille.
- Harrastamisen Helsingin mallin kerhoihin lisätään lukutaitotyöhön liittyviä sisältöjä (mm. sanataide, ilmaisu, teatteri, lukeminen ja kirjoittaminen).
- Lisätään ja vakiinnutetaan lukutaitoa, lukuintoa ja lukuharrastuneisuutta edistävien opintojen tarjontaa lukioissa, Stadin AO:ssa, Työviksessä ja Arbiksessa.
- Mahdollistetaan lukuharrastuksen opinnollistaminen.
- Laaditaan ja järjestetään eri koulutusasteille opintoja, lukupiirejä ja harrastusmahdollisuuksia, joissa aiheena on kirjallisuus, lukeminen ja sanataide.

- Kehitetään toisen asteen koulutuksessa painettujen ja digitaalisten oppimateriaalien käyttöä.
- Jatketaan lukuviikkojen ja muiden lukuintoa edistävien kampanjoiden järjestämistä Stadin AO:ssa. Kannustetaan kaikkia opettajia järjestämään lukuviikoilla tuokioita, jotka tukevat ammatillista monilukutaitoa.
- Lukioissa opiskelijoiden tekoäly- ja media-lukutaitoa kehitetään läpi opintojen osana opetusta.
- Kehitetään kulttuurikasvatussuunnitelmaan pohjaavan Kulttuuripolun sisältöjä niin, että kirjaston toiminta, lukeminen ja sanataide sekä muut lukutaitotyön osa-alueet ovat vahvemmin mukana varhaiskasvatuksesta toiselle asteelle.
- Muunkielisten kotivanhempien Kotiva-koulutusta laajennetaan tarvittaessa.
- Vapaan sivistystyön lukutaitotyötä ja aikuisten perusopetuksen opiskelija-profiileja selkeytetään niin, että eri toimijoilla on yhteinen käsitys erilaisten lukutaitokoulutusten kohderyhmästä.
- Kehitetään opetuksen ja opiskelun digitaalisia työkaluja, sovelluksia ja palveluja niin, että ne tukevat lukutaidon oppimista ja kehittymistä.
- Pilotoidaan uusia lukutaitoa ja lukuintoa edistäviä palveluja kotimaisten ja kansainvälisten palveluntarjoajien kanssa ketterästi.
- Oppimisympäristöjen tilasuunnitteluohje päivitetään huomioimaan oppimisympäristön merkitys lukutaidon ja lukuinnon näkökulmasta vahvemmin.

Kulttuurin ja vapaa-ajan toimiala

- Lisätään sanataiteen roolia kaupungin taidekasvatuksessa ja -opetuksessa.
- Jatketaan kirjastoissa työtä erityisesti ulkomaalaistaustaisten ja heikoimman koulutuksen saaneiden kaupunkilaisten tavoittamiseksi.
- Pyritään laajentamaan 1. luokkalaisten kirjalahjaohjelmaa myös toiselle ikäluokalle.
- Tiivistetään kirjaston ja varhaiskasvatuksen välistä yhteistyötä entisestään esimerkiksi vakiinnuttamalla jokin palvelu osaksi Kulttuuripolkua.
- Jatketaan toisen asteen oppilaitosten ja kirjaston yhteistyön kehittämistä.
- Hyödynnetään kirjaston tiloja entistä vahvemmin perusopetuksen vapaa-ajan toiminnassa, kuten kerhoissa ja harrastustoiminnassa.
- Otetaan huomioon erilaiset lukijat muun muassa varmistamalla, että kaupungin ja koulujen kirjastoissa ja kokoelmissa on riittävästi ja monipuolisesti selkokirjoja.
- Suunnitellaan erilaiset toiminnot (vierailut, tuokiot, vinkkaukset jne.) niin, että ne ovat muokattavissa erilaisten ryhmien tarpeisiin.
- Nuorisopalveluissa tehdään näkyväksi ja kartoitetaan lukutaitotyön nykytilanne ja suunnitellaan toimintaa sen perusteella entistä enemmän monilukutaidon vahvistamisen näkökulmasta.
- Varmistetaan, että kirjallisuus, sarjakuvat, lehdet, pelit ja muu materiaali ovat näkyvissä ja tartuttavissa kaikissa nuorisotiloissa.

Muut toimialat ja liikelaitokset sekä kaupunginkanslia

- Neuvoloissa jaetaan säännöllisesti tietoa lukutaidon tärkeydestä varhaislapsuudessa.
- Neuvolan ja kirjaston yhteistyöhön etsitään uusia muotoja ja niitä kokeillaan.
- Kirjaston ja puheterapian välistä yhteistyötä lisätään.
- Työllisyyspalveluissa jatketaan ja kehitetään rakenteita tunnistaa heikko lukutaito ja sen muodostamat esteet työllistymiselle.
- Työllisyyspalveluissa lukupalvelu-ohjausta jatketaan ja kehitetään.
- Työllisyyspalveluiden LUKU-verkoston toiminta vakiinnutetaan ja sen koordinointiin osoitetaan riittävät resurssit.
- Kotoutumisen edistämisen painopisteissä huomioidaan entistä vahvemmin riittävän luku- ja kirjoitustaidon turvaaminen erityisesti heikosta koulutustaustasta tuleville aikuisille.

”

Osa suosituksista
katsoo pidemmälle
ja vaatii useamman
toimijan vuoropuhelua.

Viisi vinkkiä työyhteisölle

1.

Perustakaa työyhteisöihin **erilaisten tekstien lukupiirejä** ja varatkaa tekstien yhteiselle käsittelylle työaikaa. Mikäli työtehtävä sallii, varatkaa tekstien lukemiseen tai niistä keskustelemiseen esimerkiksi 15 tai 30 minuuttia viikossa. Tekstit voivat liittyä työhön, ja niiden lukuhetki voi olla oma tai yhteisöllinen.

2.

Luokaa työpaikalle **kirjan- ja lehtienvaihtopiste**.

Laittakaa luettavaa kiertoon myös muuten: esimerkiksi tiimpäivään kaikki voivat tuoda paketoituna yhden kirjan ja saada tilalle uuden.

4.

Järjestäkää **yleisötaphtuma tai avoin tilaisuus** kirjaston tiloissa, joita voi varata käyttöön Helsingin kaupungin Varaamo-palvelusta. Tilaisuuden yhteydessä voi varmistaa, että kaikilla osallistujilla on kirjastokortti käytössä. Kirjastokortin luomiseen, aineiston lainaamiseen ja siihen tutustumiseen voi varata käynnillä aikaa.

5.

Järjestäkää **seminaari- tai kehittämisspäivässä yhteinen keskustelu lukemiseen liittyen** esimerkiksi Erätaukomenetelmän elementtejä hyödyntäen. Näin saadaan näkyväksi työyhteisössä lukemiseen liittyviä tunteita ja ajatuksia. Puhujaksi tai työpajanvetäjäksi seminaariin voi tilata kirjailijavieraan Lukukeskuksen kautta. Myös kirjastolaista voi pyytää vinkkaamaan työyhteisölle kirjoja.

3.

Jakakaa **luku- ja kuunteluvinkkejä**

(kirjat, blogit, artikkelit, podcastit yms.) esimerkiksi kahvihuoneen seinälle liimattavaan listaan tai sähköiselle kanavalle. Voitte myös luoda yhteisöllisen **lukuhaasteen**, esimerkiksi "Lue tai kuuntele yksi ammattikirja syksyn aikana". Helmet-kirjaston erilaisista lukuhaasteista voi poimia valmiita kohtia. Voitte myös järjestää **lukemisen teemasyksyn tai -kevään**: kaikki lukevat esimerkiksi yhden vapaavalintaisen tietokirjan. Pohtikaa pieniä kannustimia osallistua toimintaan.

Lähteet

¹ Opetushallitus. 2026. Lukutaitotyön sanasto.

<https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/Lukutaitoty%C3%B6n%20sanasto.pdf>

² Opetushallitus. 2021. Kansallinen lukutaitostrategia 2030: Suomi maailman monilukutaitoisin maa.

<https://www.oph.fi/tilastot-ja-julkaisut/julkaisut/kansallinen-lukutaitostrategia-2030>

³ Tilastokeskus. 2022. Lapset lukevat aiempaa vähemmän kirjoja – netissä ja somessa lukutaito määritty uudelleen. <https://stat.fi/tietotrendit/artikkelit/2022/lapset-lukevat-aiempaa-vahemman-kirjoja-netissa-ja-somessa-lukutaito-maaritty-uudelleen>

⁴ Tilastokeskus. 2024. Ajankäytön vaihtuvat kuvat – mihin aikamme kuluu eri elinvaiheissa? <https://stat.fi/tietotrendit/artikkelit/2024/ajankayton-vaihtuvat-kuvat-mihin-aikamme-kuluu-eri-elinvaiheissa>

⁵ Opetus- ja kulttuuriministeriö. 2022. PISA 2022 ensituloksia. <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/items/c43b00d8-21b9-4457-bd21-e5ed77a2afe3>

⁶ Leino, K., Sirén, M., Nissinen, K. & Puhakka, E. 2021. Puoli tuntia lukemista: kansainvälinen lasten lukutaitotutkimus (PIRLS 2021). https://jyx.jyu.fi/jyx/Record/jyx_123456789_86985#

⁷ Lukukeskus. 2023. 4 + 1 tapaa lukea. <https://lukukeskus.fi/4-1-tapaa-lukea/>

⁸ Kinossalo, M., Villacís, I. & Tammelin, V. 2021. Monikielinen lukutaito – perheiden ja ammattilaisten toiveet, tarpeet ja haasteet monikielisessä toimintaympäristössä. <https://lukukeskus.fi/monikielinen-lukutaito-selvitys/>

⁹ Lukukeskus. 2025. Vauvoille jaettu kirjakassi vaikuttaa lukemistottumuksiin vielä leikki-iässäkin. <https://lukukeskus.fi/news/lukulahja-lapselle-selvitys-2025/>

¹⁰ Lukukeskus. 2023. Aikuisten heikko lukutaito on esteenä työllistymiselle, arvioivat työllisyyspalveluiden asiantuntijat. <https://lukukeskus.fi/tyollisyyspalvelut-selvitys/>

¹¹ World Literacy Foundation. The economic & social cost of illiteracy. 2023. <https://worldliteracyfoundation.org/wlf2019/1REPORTS-WLF/The-Economic-Social-Cost-of-Illiteracy-2023.pdf>

¹² Helsingin kaupunki. Helsingin väestö kasvaa.

2025. Luettu 30.12.2025. <https://www.hel.fi/fi/paatoksenteko-ja-hallinto/strategia-ja-talous/toimintaympariston-muutokset/vaesto-ja-elinolot/helsingin-vaesto-kasvaa>

¹³ Helsingin kaupunki. 2025. Väestön sisäinen moninaisuus korostuu. Luettu 30.12.2025. <https://www.hel.fi/fi/paatoksenteko-ja-hallinto/strategia-ja-talous/toimintaympariston-muutokset/vaesto-ja-elinolot/vaeston-sisainen-moninaisuus-korostuu>

¹⁴ Helsingin kaupunki. 2024. Helsingin koulutuksen vaihtelee selkeästi koulutustason mukaan. <https://www.hel.fi/fi/uutiset/helsingin-koulutuksen-vaihtelee-selkeasti-koulutustason-mukaan>

¹⁵ Helsingin kaupunki. 2025. Kasvatuksen ja koulutuksen eriytyvät koulupolut. Luettu 5.3.2026. <https://www.hel.fi/fi/paatoksenteko-ja-hallinto/strategia-ja-talous/toimintaympariston-muutokset/hyvinvointi-terveys-oppiminen-ja-turvallisuus/kasvatuksen-ja-koulutuksen-eriytyvat-polut>

¹⁶ Helsingin kaupunki. 2025. Henkilöstö. Luettu 11.2.2026. <https://www.hel.fi/fi/paatoksenteko-ja-hallinto/strategia-ja-talous/toimintaympariston-muutokset/kaupunkikonsernin-uudistuminen/henkilosto#nakyma-muutokseen>

¹⁷ Helsingin kaupunki. 2025. Helsingin koulutuksen vaihtelee selkeästi koulutustason mukaan. <https://www.hel.fi/fi/uutiset/helsingin-koulutuksen-vaihtelee-selkeasti-koulutustason-mukaan>

¹⁸ Helsingin Sanomat. 2025. Kasvatuksen uudet opit. Luettu 24.11.2025. <https://www.hs.fi/lifestyle/art-2000011622420.html>

¹⁹ Sitra. 2019. Vaikuttavuuden askelmerkit. <https://www.sitra.fi/julkaisut/vaikuttavuuden-askelmerkit/>

Helsingin kaupunki

Pohjoisesplanadi 11-13

00170 Helsinki

PL 1

00099 Helsingin kaupunki

Puhelinvaihte 09 310 1641